

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 13 maj 1918 kl. 10 f. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 12 i anledning av herrar Sternes och Waldéns motion nr 170 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av statsmonopol å tillverkning och import av socker.

Närvarande vid utlåtandets justering: herrar Andersson i Fiskebäckskil, Eriksson i Stockholm, Elisson, Hagman i Domnarfvet, Winkler, Karlsson i Nynäshamn, Aarnseth, Pehrsson i Biamstorp, Nylander, Olsson i Kollungeröd.

Uti en inom andra kammaren av herrar Sterne och Waldén väckt motion, Nr 170, som för förberedande behandling hänvisats till utskottet, hava motionärerna hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt låta utreda, huruvida och på vad sätt statsmonopol å tillverkningen och importen av socker kunde införas samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Beträffande motiveringen för denna hemställan hänvisar utskottet till motionen.

Över motionen hava utlåtanden avgivits av Skånes handelskammare, Sveriges allmänna lantbrukssällskap, styrelsen för Skånes betodlares centralförening samt Sveriges industriförbund, och äro dessa utlåtanden härvid fogade såsom bilagor.

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 13 saml. 3 avd. 12 häft. (Nr 12.) 1

Motion vid
1917 års riksdag.

Vid 1917 års riksdag väcktes av herrar Sterne och Waldén inom andra kammaren en motion med i huvudsak samma yrkande som i förevärande motion.

Motionen hänvisades till andra kammarens tredje tillfälliga utskott, som i avgivet utlåtande (Nr 9) yttrade:

»Utskottet finner uppenbart, att sockertillverkningens handhavande och landets förseende med dess oundgängliga behov av socker på sådant sätt, att allmänna samhällsintressen på bästa sätt tillgodoses, äro angelägenheter, som måste vara föremål för statsmakternas synnerliga uppmärksamhet. Allbekanta förhållanden sådana som sockerindustriens egenkap av såväl tullskyddad som accispliktig näring, dess förtrustning ävensom dess konflikter med den å sin sida starka och välorganiserade makt, som betodlarne i våra södra provinser utgör, ha vid upprepade tillfällen givit anledning till att härav föranledda frågor varit föremål för statsmakternas behandling. Särskilt genom den kännedom, som härigenom vunnits om sockerindustrien berörande förhållanden, ha otvivelaktigt tankar väckts om önskvärdheten av att statsåtgärder skola vidtagas, varigenom såväl upprivande strider beträffande sockerindustriens ställning för framtiden skulle kunna undvikas eller förmildras, som samhällliga intressen beträffande denna näring även i andra avseenden bättre än hittills skulle kunna tillgodoses. På sina håll har man då i likhet med motionärerna ansett, att den åtgärd, som borde bli föremål för särskild prövning, vore statsmonopolisering av hela sockerindustrien.

Utskottet ställer sig därför ingalunda avvisande till ett övervägande rörande de olika vägar, på vilket det kan säkerställas, att de samhälliga intressena bliva fullt tillgodosedda vid sockertillverkningens handhavande i vårt land, men finner den av motionärerna påyrkade särskilda framställningen till Kungl. Maj:t härom av förhållandena icke påkallad. Genom andra kammarens beslut den 21 mars i år har nämligen kammaren, med bifall till en av herr Palmstierna väckt motion, beslutat att hos Kungl. Maj:t begära, att de s. k. trustsakkunniga lämnades i uppdrag att »verkställa utredning och framlägga förslag till de åtgärder, vilka finnas erforderliga för att i de fall, då viktiga samhällsintressen beröras, gentemot monopolföretag samhällets krav må kunna bevakas». Denna framställning var föranledd därav, att de år 1911 tillsatta trustsakkunnigas uppdrag — i strid med vad på många håll och även i riksdagen uppfattats — endast omfattande en teoretisk undersökning, rörande monopolföretags förekomst, arbetssätt och inflytande på prisbildningen i vårt

land. Genom nu begärd utvidgning av de sakkunnigas uppdrag skulle i de sakkunniga erhållas ett organ med skyldighet att uppmärksamma monopolistiska företags verksamhet och i fall, då denna icke tillräckligt tillgodosåge samhällets berättigade intressen, hos statsmakterna föreslå erforderliga åtgärder mot ett dylikt missförhållande. Att även sockertrusten kommer att bli föremål för de sakkunnigas uppmärksamhet, har man särskild anledning att förvänta på grund av den uppmärksamhet, som ägnats trustens verksamhet, såväl i herr Palmstiernas ovannämnda motion, som i den debatt i andra kammaren, vartill utskottets utlåtande över omnämnda motion gav anledning.»

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda; och blev denna utskottet hemställda av kammaren bifallen.

Då 1917 års utskott i sitt ovan återgivna utlåtande i anledning av herrar Sternes och Waldéns vid nämnda års riksdag väckta motion uttalat, att sockertillverkningens handhavande och landets förseende med dess oundgängliga behov av socker på sådant sätt, att allmänna samhällsintressen på bästa sätt tillgodosåges, vore angelägenheter, som måste vara föremål för statsmakternas synnerliga uppmärksamhet, kan utskottet obetingat instämma i detta uttalande.

Utskottet.

Men härav följer icke, att utskottet kunnat följa motionärerna på den av dem anvisade vägen för ifrågavarande syftes förverkligande.

Utskottet hyser nämligen den uppfattningen, att den i motionen förordade åtgärden, sockerindustrins monopolisering, ingalunda skulle komma att medföra några ökade möjligheter ifråga om tillgodoseendet av vårt lands sockerbehov genom inhemsk produktion.

Enligt utskottets förmenande skulle följden av en dylik åtgärd icke bli någon annan, än att det nu föreliggande påtagligt goda resultatet av många års hängivet arbete för vår sockerindustris bestånd och utveckling till följd av den förändring i industriens ledning, som kommer att åtfölja verksamhetens förvandling till statsdrift, i varje fall skulle komma att äventyras; och utskottet kan icke finna annat än att just ifrågavarande industris samhälleliga betydelse betingar, att inför en dylik utsikt iakttoges den allra största varsamhet.

Att sockerindustrin inom vårt land numera befinner sig å en mycket hög nivå torde vara ett obestridligt faktum. Uti den av de s. k. trust-sakkunniga år 1913 avlämnade utredning rörande sockerindustri och socker-

beskattning i Sverige m. fl. länder framhålles bl. a., att sockerindustrin utan nämnvärd konkurrens från utlandet förser riket med hela dess behov av en betydande konsumtionsartikel, som framställes ur en inom landet producerad råvara, att fabrikationen står på en hög teknisk nivå och sysselsätter ett avsevärt arbetareantal. Av nämnda utredning inhämtas jämväl, att sockerindustrin genom den därav föranledda vitbetsodlingen haft en mycket stor betydelse för jordbrukets utveckling i de trakter, där denna odling med framgång idkas.

En erinran torde i detta sammanhang ej heller vara ur vägen därom, att sockerindustrin under kristiden visat sig motsvara de anspråk, som ställts å densamma ifråga om sockerbehovets tillgodoseende.

Vid nu angivna förhållanden har utskottet ställts inför frågan, huruvida anledning förefunnes för antagande, att de enskilda sockerbolagen nu påvilande uppgifter skulle komma att fyllas på ett bättre sätt, sedan sockerfabriksdriften övertagits av staten.

De spörsmål, som härvidlag uppställa sig till besvarande äro, om sockerindustrin efter förstатligandet bliver i stånd att framställa ett bättre socker än hittills, om sockret kommer att kunna tillhandahållas till billigare pris samt om genom förstатligandet kommer att undanröjas anledningarna till de nu förekommande konflikterna mellan betodlarna och sockerbolagen.

Det förstnämnda spörsmålet anser sig utskottet utan vidare kunna lämna åsido. Det torde kunna fastslås, att det av de svenska sockerbolagen producerade sockret i kvalitet fullt ut motsvarar om icke överträffar exempelvis de danska och de tyska sockerfabrikernas produkter.

Vad angår sockerpriset, så kan utskottet så mycket mindre förmoda, att ett statens övertagande av sockerfabrikationen skulle leda till någon prissänkning, som erfarenheten otvivelaktigt synes giva vid handen, att statsdriften oftast åtföljes av en fördyring av de genom statsdrift åstadkomna produkterna. Uti ärendet har ej heller vare sig av motionärerna eller inom utskottet anförts några som helst uppgifter, som antyda, att statens driftkostnader skulle komma att understiga de nuvarande företagnas.

Ifråga om faran för en oskäligen prisförhöjning från bolagens sida torde utskottet kunna inskränka sig till ett konstaterande av det faktum, att möjligheten att bestämma sockerpriset redan nu ligger i statsmakternas händer, och att denna möjlighet också av dem utnyttjats. I belysning av berörda förhållande läres enligt utskottets mening även böra betraktas den ofta framförda satsen om sockertrustens ställning som stat i staten.

Vad slutligen angår frågan om förhållandet mellan betodlarna och sockerbolagen vill utskottet hänvisa till den härutinnan av betodlarnas egen organisation intagna ståndpunkt sådan densamma angivits uti det i ärendet av styrelsen för Skånes betodlares centralförening avgivna utlåtandet. I själva verket skulle det vara särdeles egendomligt om, därest sockerfabrikationen även efter statens övertagande därav skulle bedrivas enligt affärs-mässiga grunder — och annat torde väl ej vara ifrågasatt — de av motionärerna berörda konflikterna emellan betodlare och förädlingsindustrien skulle utebliva.

Utskottet känner sig förvissat om, att så icke kommer att bliva fallet och att vid sådant förhållande dylika konflikter emellan betodlarna och staten skulle ökas i skärpa och vara så mycket svårare att bilägga, som den medlande faktorn, staten nu utgör, icke längre skulle finnas att tillgå för konflikternas biläggande.

Av vad nu anförts framgår, att utskottet icke ansett tillrådligt att övergiva den produktionsform, varunder vår svenska sockerindustri nått en för vårt folk gagnelig utveckling.

Bortsett från den av utskottet ovan angivna principiella synpunkten, måste utskottet finna det uppenbart, att sakligt ekonomiska skäl under nuvarande förhållanden utesluta varje tanke på ett bifall till motionärernas förevarande framställning, och utskottet anser sig även kunna uttala den förvissningen, att ej heller inom avsevärd framtid statens finansiella ställning särskilt med hänsyn till de stora krav, som för andra nödiga ändamål komma att ställas på statskassan, skall kunna medgiva den inlösen av sockerindustrien, som i motionen avses. Under sådana omständigheter finner utskottet en utredning i det av motionärerna angivna avseende sakna reellt värde.

Utskottet får alltså hemställa,

att herrar Sternes och Waldéns motion nr 170
icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 maj 1918.

På utskottets vägnar:

K. A. ANDERSSON.

Reservationer:

1) Av herrar *Andersson i Fiskebäckskil* och *Pehrsson i Bramstorp*, vilka yrkat, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Vid förra årets riksdag väckte motionärerna en liknande motion. Andra kammarens tredje tillfälliga utskott avstyrkte den men yttrade i motiveringen bl. a. följande:

»Utskottet finner uppenbart, att sockertillverkningens handhavande och landets förseende med dess oundgängliga behov av socker på sådant sätt, att allmänna samhällsintressen på bästa sätt tillgodoses, äro angelägenheter, som måste vara föremål för statsmakterns synnerliga uppmärksamhet. Allbekanta förhållanden sådana som sockerindustriens egenkap av såväl tullskyddad som accispiktig näring, dess förtrustning ävensom dess konflikter med den å sin sida starka och välorganiserade makt, som betodlarne i våra södra provinser utgör, ha vid upprepade tillfällen givit anledning till att härav föranledda frågor varit föremål för statsmakternas behandling. Särskilt genom den kännedom, som härigenom vunnits om sockerindustrien berörande förhållanden, ha otvivelaktigt tankar väckts om önskvärldheten av att statsåtgärder skola vidtagas, varigenom såväl upprivande strider beträffande sockerindustriens ställning för framtiden skulle kunna undvikas eller förmildras, som samhällliga intressen beträffande denna näring även i andra avseenden bättre än hittills skulle kunna tillgodoses. På sina håll har man då i likhet med motionärerna ansett, att den åtgärd, som borde bli föremål för särskild prövning, vore statsmonopolisering av hela sockerindustrien.

Utskottet ställer sig därför ingalunda avvisande till ett övertvägande rörande de olika vägar, på vilka det kan säkerställas, att de samhälliga intressena bliva fullt tillgodosedda vid sockertillverkningens handhavande i vårt land» — — —.

Om detta uttalande var utskottet då enigt, och även i år ansluter sig utskottet därtill.

Vid övertvägandet av de olika vägar, på vilka de samhälliga intressena alltid skola bliva fullt tillgodosedda vid sockertillverkningens handhavande i vårt land, vill emellertid utskottet icke ställa sig helt avvisande till tanken på ett förstatligande av sockerindustrien.

De korporationer, som över motionen avgivit yttranden, avstyrka emellertid alla mycket bestämt ett bifall till motionen. De skäl, som de anföra för sina avslagsyrkanden, äro huvudsakligast följande. Dels skulle det för den under statsdrift lagda näringsgrenen bliva omöjligt att följa med framåtskridandet, dels skulle omkostnaderna för driften bliva större för staten än för enskilda, dels skulle ock betodlarna komma i en svagare och ofriare ställning, varav följden skulle bliva en inskränkning i betodlingen.

Vad de två första skälen angår, så äro de desamma, som vanligen bruka framföras mot statens direkta deltagande i företag av ekonomisk natur. Utskottet kan dock ej undgå att hysa den uppfattningen, att dessa skäl, generellt taget, numera ej kunna anses vara bärande. Man torde knappast längre med fog kunna påstå, att i de fall, där stat eller kommun driver verksamhet av nyss nämnd beskaffenhet, denna verksamhet skulle utövas med mindre framgång än av enskilda.

Vad det tredje skälet beträffar, så är det ej lätt att förstå, varför betodlarna skulle komma i en svårare ställning genom en statsmonopolisering av sockertillverkningen. Tvärtom förefaller det, som om det för betodlarna skulle vara lika lätt att träffa överenskommelser angående betodlingen med staten som med sockerbolagen. Det förekommer ju, att betodlarna komma i konflikter med sockertrusten* angående villkoren för betodlingen och man skulle väl ha starka skäl förvänta, att det skulle uppstå mindre anledningar till dylika konflikter, om betodlarna hade att träffa överenskommelser direkt med staten. Det har också hänt, att staten måst ingripa för att utjämna slitningar mellan betodlarna och sockertrusten.

Gent emot sockertrusten har staten nu möjlighet att reglera priset på socker, och med detta pris som utgångspunkt bestämmer trusten priset på betorna. Härvid må det vara förklarligt, om trusten söker pressa ned betpriset. Men då staten således reglerar priserna, torde det enligt utskottets uppfattning för betodlarna vara fördelaktigare, att vid förhandlingar endast och direkt vara beroende av staten.

Det må även framhållas, att det vid statens prisreglerande verksamhet ej kunnat undgå att hårda slitningar mellan staten och trusten uppstått.

I det hela taget synes det utskottet ej vara tvivel underkastat, att statens ställning till hela problemet om sockertillverkningen och därmed

* Utskottet håller sig här för korthetens skull till sockertrusten, eftersom den behärskar den långt övervägande delen av landets sockertillverkning.

sammanhängande frågor skulle i hög grad förenklas genom en statsmonopolisering.

Såsom skäl emot en statsmonopolisering av sockertillverkningen kan anföras, att staten redan har i sin hand att genom ett reglerande av tullsatserna utöva en effektiv kontroll över denna industri. Men häremot må framhållas, att denna genom sin förtrustning blivit en synnerligen stark makt såväl gent emot statsmakterna som emot betodlarna. Och förhållandena kunna lätt nog tänkas utveckla sig därhän, att det ej längre blir statsmakterna, som vid en konflikt är den slutligen bestämmande parten.

Att ett förstatligande av sockerindustrien skulle vara i hög grad ägnad att minska och förmildra de nu då och då förekommande upprivande striderna rörande frågor inom sockerhandteringen torde vara ställt utom allt tvivel.

Ehuru således utskottet ej hyser principiella betänkligheter emot en statsmonopolisering av sockertillverkningen, finner utskottet dock den innevarande tiden synnerligen olämplig för upptagandet av en utredning om detta spörsmål och kan därför ej heller förorda bifall till motionen. Det synes nämligen utskottet uppenbart, att en utredning, som nu skulle sättas i gång, måste till utgångspunkt för arbetet med den ekonomiska sidan av uppgiften taga de nu rådande ekonomiska konjunkturerna och basera sin utredning därpå. Och det torde ingalunda vara välbetänt att igångsätta en sådan utredning, innan de ekonomiska förhållandena vunnit normal stadga, eller innan man har några som helst fasta hållpunkter för bedömandet av, huru de komma att utveckla sig.

På grund härav får utskottet hemställa,

att herrar Sternes och Waldéns motion n:r 170
ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.»

2) Av herrar *Eriksson i Stockholm, Hagman i Domnarvet, Karlsson i Nynäshamn* samt *Aarnseth*, vilka anfört följande:

»Alldeles bortsett från de svårigheter, med vilka den svenska sockerindustrien haft att kämpa under den första tiden av sin tillvaro — en omständighet, åt vilken i detta sammanhang icke kan tillerkännas någon som helst avgörande betydelse — vilja vi hava fastslaget, att nämnda industri numera har till uppgift att i huvudsak ensam tillgodose behovet av ett även inom folkets bredaste lager oundgängligt näringsmedel.

Med den uppfattning vi hysa rörande de förpliktelser, som bära åligga

ett på allmänna rättsnormer grundat samhälle, måste det för oss framstå såsom synnerligen eftersträvansvärt, att inom landet förefintlig industri för produktion av näringsmedel, som uppnått sådan monopolställning som sockerindustrin, befinner sig i statens händer, på det att statsmakterna må äga oinskränkt möjlighet att reglera produktionen med avseende å *alla* samhällsmedlemmars berättigade krav och utan hänsyn till enskilda intressen, knutna till dylik industri. Krigsårens dyrköpta erfarenheter har låtit det framstå i sin rätta belysning, hurusom dessa enskilda intressen icke ens inför befolkningens nödläge självmant velat bortse från det gängse privatkapitalistiska åskådningssättet och tvekat att gent emot samhällets krav sätta rent av hot om inskränkningar i produktionen.

Vid nu nämnda förhållanden anse vi det vara av den allra största betydelse, att den av motionärerna ifrågasatta utredningen kommer till stånd utan dröjsmål. Av vår ovan angivna principiella ståndpunkt följer nämligen, att vi finna frågan om de ekonomiska svårigheter, som nu eller senare kunna förefinnas i fråga om ett förstatligande av sockerindustrin vara av allenast sekundär betydelse samt av beskaffenhet att bära och kunna övertinnas.

På grund härav hemställa vi om bifall till herrar Sternes och Waldéns förevarande motion.»

Bilaga 1.

Till Andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Sedan Skånes handelskammare, omfattande Skåne och södra Halland, genom remiss den 12 sistlidne februari blivit satt i tillfälle yttra sig över en av herrar Sterne och Waldén väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av statsmonopol å tillverkning och import av socker, får Handelskammaren härmed anföra följande.

Det synes icke handelskammaren gagneligt, att staten på det industriella eller över huvud ekonomiska området uppträder såsom företagare, annat än på de begränsade områden såsom post, telegraf och i viss mån även järnväg, där de med en monopolisering förenade fördelarna äro så avsevärda, att de överväga de olägenheter, som alltid åtfölja statsdrift.

Då staten uppträder såsom företagare, mattas eller förkväves det enskilda intresse, som är den mäktiga hävstången för hela vårt ekonomiska liv, utan vilken det sistförflutna århundradets storartade uppsving varit otänkbart. Företagsamheten och förmågan att tillgodogöra sig tekniska och ekonomiska framsteg bliva mindre, under det att utgifter och omkostnader för driften växa. Härigenom blir det för den sålunda under statsdrift lagda näringsgrenen omöjligt att följa det framåtskridande, som på andra områden kan göra sig gällande. De verkliga eller förmenta vinster för enskilda företagare, som måhända varit drivfjädern för statsingripandet, bliva visserligen undandragna de enskilda, men komma därför icke staten tillgodo, utan gå till följd av ovan framhållna ogynnsamma omständigheter helt eller delvis förlorade. Erfarenheten har jämväl givit vid handen, att mäktiga fiskaliska intressen ofta tvinga staten till prisförhöjningar för att öka vinsten, under det den enskilde företagaren i samma situation ej har annan utväg att förbättra det ekonomiska utbytet än genom införande av besparingar och förbättringar i driften. I sista hand blir det konsumenterna, vilka genom sämre, dyrare och mindre lätt åtkomliga varor bliva lidande på statsdriftens underlägsenhet.

Om staten, i enlighet med vad från visst håll påyrkas, systematiskt söker övertaga den ena näringsgrenen efter den andra, skapas på näringslivets område ett osäkerhetstillstånd, vars verkningar kunna bliva ödesdigra för hela den ekonomiska utvecklingen inom landet. Rekryteringen inom de praktiska yrkena försvåras, då den inom dessa härskande olusten och osäkerheten med avseende å framtiden verkar avskräckande och förmår de mera dugande krafterna att söka sina verksamhetsfält på områden, där det finnes större säkerhet att skörda frukterna av nedlagt arbete. Det torde vidare vara uppenbart, att utsikten att av staten bliva berövad frukterna av en framgångsrik verksamhet, men att själv nödgas bära de med ett misslyckat initiativ förknippade förlusterna, icke kan verka uppmuntrande på företagareanda och initiativ.

Det är sålunda för dem, som äro satta att tillvarataga näringslivets och

det ekonomiska framåtskridandets krav, en bjudande plikt att resa motstånd mot varje försök att utsträcka statsdriften inom näringslivet. Detta motstånd blir givetvis mera maktpåliggande, i den mån ett dylikt statsingripande är uttryck för någon allmän tendens till statsförmynderskapets utsträckande.

Vad särskilt beträffar det nu föreliggande förslaget om monopolisering av sockerindustrien, är det visserligen sant, att denna industri för närvarande till största delen utövas av ett enda stort bolag. De skäl, som härav skulle kunna hämtas för statsmonopolisering, förlora emellertid helt och hållet sin kraft vid det allbekanta förhållande, att svenska sockerfabriks aktiebolaget är underkastat och lojalt fogat sig i en statskontroll, strängare och mera ingående än någon annan näringsgren erjudit exempel på. Till följd av denna kontroll har bolaget ej heller varit i tillfälle att såsom åtskilliga andra industriföretag utnyttja krigsårens konjunkturer.

Den omständigheten, att sockerindustrien framställer ett viktigt näringsämne, gör densamma än mindre lämpad för statsdrift. Det kan icke vara välbetänkt att, samtidigt med att betydande uppoffringar göras för att göra vårt land så föga beroende som möjligt av livsmedelsimport utifrån, vidtaga åtgärder, som kunna befaras minska vår tillgång på socker och öka priset därpå.

Med anledning av vissa i motiveringen till den väckta motionen framkomna uttalanden angående ersättningsfrågans reglerande kan handelskammaren icke underlåta att framhålla orätfärdigheten av den av motionärerna förfäktade ståndpunkten, att vid ersättnings utmätande hänsyn skulle tagas till omständigheter, vilka förut tillskyndat bolagets dåvarande delägare vinst, såsom exempelvis ökning av aktiekapitalet och åtnjutet tullskydd. Att låta bolagets nuvarande till stor del nytillkomna aktieägare genom minskad ersättning återbära dylika förtjänster är så uppenbart stridande mot rättvisa och billighet, att allvarliga steg i den riktningen borde vara otänkbara.

Handelskammaren får sålunda rikta en bestämd gensaga mot tendenserna att på det enskilda initiativets bekostnad utsträcka statsverksamheten på näringslivets område, samt mot det nu framkomna förslaget till statsmonopolisering av sockerindustrien i all synnerhet.

Malmö den 9 mars 1918.

Skånes handelskammare
omfattande Skåne och södra Halland.

E. WEHTJE.

Bengt Lanke.

Bilaga 2.

Till Andra kammarens tillfälliga utskott nr 3.

Med anledning av i riksdagens andra kammare av herrar Sterne och Waldén väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av statsmonopol

å tillverkning och import av socker, får Sveriges allmänna lantbrukssällskap på anmodan avgiva följande utlåtande.

Vid ett bedömande av frågan om införande av statsmonopol å tillverkning och import av socker, torde man ha att beakta, å ena sidan och i främsta rummet de olägenheter av allmän och enskild natur, vilka ett dylikt statsmonopol för framtiden kan antagas medföra, å andra sidan de svårigheter och kostnader av skilda slag, som själva övergången torde innebära.

Vad den förra sidan av saken angår, så synes det näppeligen kunna bestridas, att den sedan gammalt gjorda erfarenheten alltjämt på nytt bekräftas, att statsdriften, enkannerligen statsmonopolet vid industriell verksamhet, som regel måste komma att arbeta under tyngre och mera invecklade former i förvaltnings-tekniskt och ekonomiskt hänseende än det privata företaget. Härav följer, att såväl omkostnaderna för sockerproduktionen måste befaras stiga, som ock möjligheterna att inom denna produktionsgren snabbt genomföra tidseffektiva metoder och förbättringar förminska, om ett åsyftat statsmonopol införes. Därtill kommer även, att oavsett de i varje fall föreliggande möjligheterna att nedbringa produktionskostnaderna och att fullkomna driften, sporren till dylika framsteg gärna försvagas i och med införande av statsdriften och statsmonopol. Varje insiktsfull och opartisk bedömare torde ock vara villig att erkänna, att vår svenska sockerindustri under sin hittillsvarande utveckling och ej minst den under de senaste decennierna, i fråga om dylika framsteg väl hävdad sin rangplats både i jämförelse med andra inhemska näringsgrenar och i jämförelse med sockerindustrien i andra jämförliga länder.

Under sådana förhållanden torde härutinnan intet stöd för införande av statsmonopol å sockertillverkning vara att finna. Fastmera måste härur de allvarligaste betänkligheter resa sig mot en sådan åtgärd.

Ur betodlarnes synpunkt och intressen torde icke heller något stöd för införande av ett dylikt statsmonopol kunna hämtas. Lantbrukssällskapet vill här endast kraftigt understryka, vad de skånska betodlarnes centralförening såsom representant för betodlaren uttalar, nämligen att betodlarna under ett statsmonopol måste riskera att såsom avtalsslutande part och såsom ekonomisk företagare få en svagare och ofriare ställning än den de nu inneha. Härvidlag är ock att betona, att det redan ur principiella grunder måste ifrågasättas, om icke staten själv såsom högsta rättsmakt, lagstiftare och skiljedomare i ekonomiska angelägenheter och intressekonflikter får en friare och för dessa sina primära statsuppgifter behöriga tillgodoseende bättre ställning, om den icke själv såsom ekonomisk företagare och monopolinnehavare är invecklad i mera svårskötta och ömtåliga industrigrenar. Sockerindustrien besitter emellertid av allt att döma en mångfald skiftande och rika utvecklingsmöjligheter och rymmer inom sig såsom råvaruproducent en mångfald betodlare av skilda storleksgrupper med olika behov. Förvisso är det under sådana omständigheter att befara, att staten såsom monopolinnehavare och företagare inom sockerindustrien icke i tillräcklig grad skulle förmå att taga hänsyn till alla de skiftande och stundom snabbt växlande förhållanden av ekonomisk, teknisk, lokal och individuell natur, varmed denna industri har att räkna, och att sockerproduktionen i sin helhet under statens

ledning och förmynderskap skulle tyna och försvagas eller i varje fall icke utvecklas och stärkas i önskvärd grad utan leda till en nödtvungen sockerimport.

Att slutligen konsumentintresset genom införande av ett statsmonopol skulle bli bättre tillgodosett än under en mera fri utveckling av sockerindustrien är ingalunda heller utan vidare antagligt. Redan den förutnämnda omständigheten, att statsdriften ställer sig tyngre och dyrare talar häremot. Ty de härigenom ökade kostnaderna vid produktionen måste dock nödvändigt i längden drabba den stora konsumerande allmänheten, vare sig direkt genom höjda sockerpriser, eller indirekt därigenom att staten på något sätt bestrider dessa merkostnader. Det är för övrigt på denna punkt att påminna om, att sockerindustrien i stort sett under en längre följd av år och ända tills de senaste krisårens allmänna prisstegring inträdde, förmått att till kraftigt sjunkande priser tillgodose landets så gott som hela sockerbehov och att sockret alltfjämt hör till våra billigaste näringsämnen. Om sockerproduktionen under de föreliggande krisåren icke i önskvärd grad vuxit, så är orsaken tvivelsutan här att söka i de åtgärder och regleringar av priset å råvaran — sockerbetorna — över vilka riksdag och regering ägt avgörandet, samt i det nuvarande allmänna krisläget och sålunda icke hos sockerindustrien själv. Det, som härvidlag verkat hindrande eller hämmande, kan förvisso utan svårigheter avhjälpas inom ramen för sockerindustriens nuvarande fria utveckling, och utan att ett statsmonopol tillgripes.

Vad till sist de svårigheter, olägenheter och kostnader angå, som själva övergången till statsmonopol inom sockerindustrien måste medföra och vilka av motionärerna beröras, så finner Sveriges allmänna lantbrukssällskap efter det som här i det föregående anförts sakna anledning att nu närmare ingå på de spörsmålen. Ty anser sig sällskapet redan av anförda skäl böra avstyrka införande av åsyftade statsmonopol, så måste ett sådant avstyrkande, då man besinnar att själva övergången till statsmonopol för staten endast medför dryga och betungande utgifter för inlösen av de nuvarande sockerfabrikanternas egendom, för ersättning åt personal m. m.

Att, såsom motionärerna nu göra, hänvisa till vissa obestämda önskemål, till vissa olägenheter, vilka till en del bero av riksdagens egna åtgöranden, eller till vissa med hela tidsläget sammanhängande motsatser mellan de i sockerindustrien intresserade parterna, kan näppeligen vara tillräckligt för att motivera en så långt gående åtgärd, som införandet av ett statsmonopol innebär. Det må i dessa hänseenden endast pekas på, vad som i motionen säges angående det allmänt erkända önskemålet att landets behov av socker må på bästa sätt tillgodoses, angående de periodvis återkommande upprivande striderna, då tull- och skattesatser skola avvågas samt angående ett alltmer skärpt motsatsförhållande mellan svenska sockerfabriksaktiebolaget samt betodlarna och konsumenterna. Utan att i minsta mån underkänna betydelsen av åtgärder, syftande till att tillgodogöra landets sockerproduktion eller till att undanrödja antydda missförhållanden och brister, måste det dock göras gällande, att de fördelar, som eventuellt och i bästa fall kunna vinnas genom införande av statsmonopol, icke äro så stora eller av den art, att åsyftade statsmonopol därigenom kan anses tillräckligt motiverat.

På grund av det anförda får Sveriges allmänna lantbrukssällskap såsom sin övertygelse uttala, att införandet av det statsmonopol å tillverkning och import av socker, vilket i nämnda motion åsyftas, måste anses för landet, för sockerproduktionen i dess helhet samt särskilt för jordbrukarna och betodlarna, skadligt och därför bör på det bestämdaste avstyrkas.

Stockholm den 11 mars 1918.

För Sveriges allmänna lantbrukssällskap:

FREDRIK WRANGEL.

G. Leufvén.

Bilaga 3.

Till andra kammarens tillfälliga utskott Nr 3.

Då utskottet i skrivelse av 12 sisl. februari lämnat styrelsen för Skånes betodlares centralförening tillfälle att yttra sig över herrar Sternes och Waldéns motion om statsmonopol å tillverkning och import av socker, får styrelsen härmed vördsamt hänvisa till bifogade avskrift av yttrande i en liknande fråga till kungl. kontrollstyrelsen samt till det yttrande Sveriges allmänna lantbrukssällskap, av vilket betodlareföreningen är medlem, till utskottet inlämnat ang. ovannämnda motion.

Styrelsen får alltså i enlighet med betodlareföreningens enhälliga beslut på det kraftigaste avstyrka bifall till motionen i fråga.

Lund den 12 mars 1918.

Styrelsen för Skånes betodlares centralförening genom

JAC. BENNET.

P. Stenson.

Bilaga 4.

Utdrag av protokoll vid föreningsstämman med Skånes betodlares centralförening å Grand Hotell i Lund den 12 febr. 1918.

Den svenska sockerindustriens omläggning till statsmonopol måste tydligtvis medföra vittgående följder på flera områden.

För staten kommer ett inlösande av de nuvarande sockerfabrikerna med all vad därtill hör tillfölje de höga värden, som numera gälla å såväl fastigheter och maskiner som övriga inventarier att föranleda betydliga kostnader, vartill kommer ersättning till den personal inom industrien, som bliver utan arbete genom ett

statsmonopol. Men även de årliga driftkostnaderna vid statens handhavande av denna verksamhet bliva utan tvivel väsentligt större än vad nu är fallet. Om-dömet i denna senare punkt grundar sig på den erfarenhet, som statens utövande av verksamhet å andra områden givit vid handen. Dessa ökade kostnader måste överföras på den färdiga varan, sockret, och sålunda bäras av den konsumerande allmänheten. Råvarans producenter, betodlarne, måste nämligen i första hand tillerkännas en ersättning, som motsvarar de därmed förenade kostnaderna, och när då förädlingen genom statens övertagande av driften kommer att fördyras, så blir följden ett högre pris å sockret.

Det kan med goda skäl ifrågasättas om den skicklighet och erfarenhet, som fordras hos såväl de ledande männen som ock hos personer i mera underordnad ställning inom denna omfattande industri, kunna uppbringas vid ett statens övertagande av densamma. Denna industri kräver liksom varje annan verksamhet att intresse och omtanke i särskild grad ständigt ägnas densamma, och den sporre, som ligger i den enskildes egna intresse för vinnande av bästa möjliga utbyte, kommer sannolikt icke att i samma mån göra sig gällande under statens som under enskild ledning.

För vinnande av det av förslagsställaren åsyftade målet behöver icke staten nödvändigt anlita den föreslagna åtgärden. Redan under nu rådande förhållanden äger ju staten makt att medelst tullar och acciser ingripa vid reglering av pris å såväl socker som sockerbeter ävensom med avseende på sockerindustriens ekonomiska utbyte, och detta kan ske enbart genom beslut av riksdag och regering.

Föreningsstämman vill emellertid i första hand bedöma frågan med hänsyn till följderna för betodlarne, och uttalar stämman härvid de bestämdaste betänkligheter mot betodlarnes ställande under det stränga förmynderskap som ett statsmonopol innebär. I de fall, då sockerbetsodlingen hittills icke rönt det stöd, som den förtjänt, är orsaken icke att tillskriva sockerindustrien utan fastmera den ena statsmakten, riksdagen, och enbart i denna omständighet äga betodlarne tillräckliga skäl för att reagera mot tanken på statsmonopol. Slitningar av mångahanda slag skulle säkerligen icke utebliva vid den närmare beröringen mellan betodlarne och ett statsmonopol med sin styrelse i Stockholm, särskilt vid det förhållandet, att odlingen är förlagd till en mycket begränsad del av landet. Föreningsstämman anser att det ifrågasatta statsmonopolet skulle vara till skada för samtliga densamma vidkommande parter, då det givetvis kommer att förorsaka en avsevärd inskränkning i odlingen av sockerbeter.

Skånes betodlares centralförening får därför på grund av det nu i korthet anförda kraftigt och bestämt uttala sig mot ett införande av statsmonopol å sockertillverkningen inom landet.

Lund den 12 febr. 1918.

J. Bennet.

Bonde Bondeson.

Vidimeras:
Bonde Bondeson.

Bilaga 5.

Till Andra kammarens tredje tillfälliga utskott, Stockholm.

Sedan utskottet till industriförbundets yttrande överlämnat den inom andra kammaren av herrar Sterne och Waldén väckta motionen n:r 70 angående utredning och förslag om införande av statsmonopol å tillverkning och import av socker, får förbundet i ämnet anföra följande.

Såsom skäl för sitt i motionen framställda yrkande hava motionärerna huvudsakligen anført, att svenska sockerfabriksaktiebolagets monopolställning leder till ett allt mera skärpt motsatsförhållande till betodlare och konsumenter, att sockret utgör ett av befolkningens allra viktigaste näringsmedel, samt att det vore önskligt att kunna undvika de periodvis återkommande upprivande striderna, då tull- och skattesatser skola avvägas.

Det faller genast i ögonen, att de sålunda anförda skälen i och för sig icke utgöra och knappast heller kunna vara avsedda att utgöra en tillfyllestgörande motivering för en så genomgripande åtgärd som förstatligandet av en hel industrigren. Intresse motsatserna mellan sockerindustrien, å ena sidan, samt betodlarna och konsumenterna, å andra sidan, bliva uppenbarligen icke undanröjda därigenom, att industrien monopoliseras i statens hand. Den omständigheten, att sockret är ett viktigt näringsmedel, skulle kunna utgöra ett skäl för statens övertagande av produktionen, dock endast under den förutsättning, att det är uppenbart, att ett dylikt övertagande kommer att möjliggöra sockrets tillhandahållande åt allmänheten till billigare pris. Härom saknas varje utredning och all sannolikhet talar för, att så icke blir förhållandet. Och vad slutligen angår de stridigheter, som hittills yppat sig vid fastställandet av tull- och skattesatser å socker, så torde det vara att förvänta, att dylika meningsskiljaktigheter i framtiden skola lättare utjämnas, i den mån ökad erfarenhet och kännedom om produktionsvillkoren möjliggör ett mera objektivt bedömande av hithörande förhållanden. I varje fall lära dylika stridigheter icke kunna tillmätas den betydelse, att de kunna anses utgöra en i någon mån tillräcklig anledning till övergång från privatdrift till statsdrift.

Den verkliga grunden till motionärernas förslag är också efter allt att döma en annan, än ovan berörda skäl giva vid handen. Detta bestyrkes av den motion med enahanda yrkande, som av samma motionärer väcktes vid 1917 års riksdag, och till vilken hänvisning göres i den nu väckta motionen. I nämnda motion framhålles såsom en klok ekonomisk politik att »undan för undan draga nytta av kristidens erfarenheter samt att göra till allmän och statlig egendom vad som lämpligen kan informas i ett sådant system, för att av det allmänna drivas för det allmännas räkning». Av detta utlåtande synes framgå, att motionärerna utgått från den ekonomiska uppfattning, som plägar betecknas såsom den socialistiska, och som innebär, att produktionen bör i möjligaste mån övertagas av det allmänna, d. v. s. stat eller kommun.

Motionen innebär följaktligen ett från motionärernas utgångspunkter naturligt och konsekvent försök att på ett visst industriellt område införa statlig produktion och dymedelst främja och förbereda en mera allmän övergång till de nya produktionssystem, varav motionärerna äro anhängare. Att det härvid befunnits lämpligt att göra första genombrottsförsöket med sockerindustrien synes väsentligen hava berott på hänsyn till det minsta motståndets lag. Det saknas nämligen icke omständigheter, som äro ägnade att öka utsikten till framgång för en attack på det privatkapitalistiska produktionssystemet, om det inriktas just på sockertillverkningen. En sådan omständighet är svenska sockerfabriksaktiebolagets impopularitet i vissa politiska kretsar. Och vidare låter det sig icke förnekas, att — såsom i motionen också antydes — själva *genomförandet* av en expropriation från statens sida är relativt lätt och enkelt beträffande en industri, som redan är förtrustad i ett eller några få företag.

Industriförbundet, som är livligt övertygat om nödvändigheten av bibehållandet av det privata initiativet och det privata intresset såsom den oundgängliga sporren till ekonomisk och ändamålsenlig produktion, kan sålunda icke godkänna själva utgångspunkten för motionen. Men även om man frånser denna principiella olikhet mellan förbundets och motionärernas ståndpunkt och uteslutande fäster sig vid frågan, huruvida på sätt motionärerna sökt göra gällande särskilda omständigheter föreligga beträffande sockerindustrien, som göra en monopolisering i statens hand mera lämplig och önskelig beträffande denna industri än i fråga om andra produktionsgrenar, så synes det vara uppenbart, att så icke kan vara fallet. Fastmer torde förhållandet vara det motsatta.

Då här icke är fråga om monopolisering av viss produktion i fiskaliskt intresse, som fallet var vid införandet av tobaksmonopolet, utan om förstatligandet av tillverkningen av en nödvändighetsvara, måste en huvudsynpunkt vid frågans avgörande vara, huruvida det är att antaga, att det förändrade produktions sättet till sitt resultat kommer att bli mera ekonomiskt och ändamålsenligt än det hittills tillämpade, så att varan kan till billigare pris eller bättre beskaffenhet tillhandahållas allmänheten. Att borttagandet av den drivfjäder till nedbringande av produktionskostnaderna genom sparsamhet och förbättrade tillverkningsmetoder o. d., som ligger i det privata profitintresset, i och för sig är ägnat att verka fördyrande och försämrande på produktionen, ligger i sakens natur och torde jämväl av motionärerna medgivas. Men man menar, att denna olägenhet mer än uppväges av andra gynnsamma verkningar, som äro förenade med statsproduktionen. Härvid plägar man i främsta rummet framhålla, huru som den koncentration av produktionen, som vid statsdrift är möjlig, medför icke blott betydande besparingar av administrations- och andra produktionskostnader, utan även ökad lätthet att anpassa produktionen efter konsumtionsbehovet. Och vidare att det vid statsdrift utan svårighet låter sig göra att lämpa varuprisen efter tillverkningskostnaden, medan den privata producentens profitbegär är ägnat att söka åstadkomma möjligast breda marginal mellan produktionskostnad och försäljningspris.

Utän att ingå på frågan, vilket berättigande kan tillmätas dessa synpunkter, vill förbundet framhålla såsom synnerligen anmärkningsvärt, att desamma i all-

deles särskild grad sakna tillämplighet just på sockerproduktionen. Den driftskoncentration, som man genom införande av statsdrift vill ernå, finnes här redan genomförd. Och den möjlighet till kontroll och begränsning av produktionsvinsten, vars ernående skulle bliva en av de främsta fördelarna av statsdriften, förefinnes också, i det statsmakterna genom sin rätt att reglera tullar och acciser kunna fullständigt kontrollera vinsten av sockerindustrien och förhindra, att denna överstiger vad som anses skäligt. Monopoliseringen av sockerindustrien i statens hand skulle alltså innebära borttagande av det privata intresset och dettas välgörande verkningar på produktionen, utan att härför erhöles någon kompensation genom tillverkningens ökade koncentration eller företagarevinstens reducering. Det befinnes alltså, att även från deras ståndpunkt, som i princip äro anhängare till införande av statsdrift i produktionen, speciellt av nödvändighetsvaror, sockerindustrien är den produktionsgren, som härvid sist borde ifrågakomma, enär de fördelar av koncentration och vinstkontroll, som man i främsta rummet vill vinna genom statsdriften, för nämnda industris vidkommande äro redan nu förefintliga.

Härtill kommer, att betodlingen, vilken alltid måste utgöra grundvalen för sockerindustrien, är helt och hållet undandragen statens kontroll, vilket i sin mån bidrager att göra nämnda industri mindre lämplig för statsdrift.

Såsom motionärerna framhålla, skulle för sockerindustriens förstatligande, förutsättas, att staten gäve full ersättning för det i industrien verkligen nedlagda kapital. Då, särskilt med hänsyn till penningvärdets fall under de senare åren, man torde hava att räkna med, att den lösesumma, som skulle erfordras för industriens övertagande, fullt kommer att motsvara svenska sockerfabriksaktiebolagets nominella aktiekapital, skulle det kapital, som industrien i statens hand hade att förränta, alltså icke bliva mindre. Och då enligt vad all erfarenhet giver vid handen övriga produktionskostnader med staten såsom företagare säkerligen skulle ökas, så skulle efter förbundets mening den praktiska följden av övergången till statsdrift inskränka sig till dyrare sockerpriser och — ett nytt ämbetsverk. —

Med stöd av det ovan anförda får förbundet såsom sin bestämda mening uttala, att en monopolisering i statens hand av sockerindustrien i och för sig icke skulle bliva till gagn utan till skada för det allmänna. Icke mindre betänkelig skulle en dylik åtgärd bliva genom de ödesdigra konsekvenser som den utan tvivel skulle medföra för den svenska industriens utveckling och framtid.

Stockholm den 15 mars 1918.

Sveriges industriförbund

C. RAMSTRÖM.

Axel Hultkrantz.